

Morten Krogh Petersen og Anders Kristian Munk

Anders Kristian Munk, adjunkt, Aalborg Universitet

København, akm@learning.aau.dk

Morten Krogh Petersen, adjunkt, Aalborg Universitet

København, mkp@learning.aau.dk

I VÆLTEN: KULTURANALYSENS NYE HVERDAG

Med udgangspunkt i to eksempler fra brugerdrevne innovationsprojekter diskuterer vi, hvad det vil sige at bedrive kulturanalyse, når opgaven er at skabe forandring. Hvad end det drejer sig om nye skraldespande eller om nye baderum, så giver eksemplerne et indblik i, hvad det er, virksomheder og offentlige instanser vil med kulturanalysen, og hvorfor de i stigende grad inviterer den indenfor i deres arbejde. Samtidig udstiller eksemplerne også nogle af de vanskeligheder, kulturanalysen oplever, når den på baggrund af den slags invitationer giver sig til at rode op i det hverdagsliv, der udspiller omkring, for eksempel, affaldshåndtering og personlig pleje blandt borgere med funktionsnedsættelser. Hvad sker der, spørger vi, når kulturanalysen kommer i vælten?

Kulturanalysen er i vælten. Ikke blot i den forstand, at den er kommet på mode, men også i den mere gammeldags betydning, at den er blevet et trumfkort, der forventes at kunne tage de afgørende stik hjem. Hvad end det drejer sig om innovations- og globaliseringsudfordringer, kontroversielle teknovidenskabelige problemstillinger, forretnings- og organisationsudvikling eller demokratiske processer, hvor risiko og usikkerhed er en uomgængelig del af det politiske landskab, så bliver kulturanalysen i stigende grad inviteret indenfor af konsulenthuse, tegnestuer, NGO'er, kommuner og andre ikke-kulturanalytiske

akademiske discipliner, der har fået øjnene op for dens potentialer.¹ Yderligere forsøger mange kulturanalytiske institutioner at øge deres studerendes 'employability' ved at gennemføre kurser i tæt samarbejde med eksterne partnere, der er etableret tidsskrifter, hvor omstændighederne ved sådanne samarbejder diskuteres, og en række kulturanalytikere har selv stiftet konsulentbureauer.² Der er bud efter kulturanalysen til at inddrage brugerne, involvere borgerne, skabe forankring i hverdagen, levere tværfaglighed i projektarbejdet, belyse de blinde vinkler, gøre rede for divergerende opfattelser, tilbyde et historisk perspektiv eller kort og godt undersøge sagerne 'i praksis'. Undersøge, ja, men med det væsentlige *aber dabei*, at det skal munde ud i nogle håndgribelige forandringer, og at der derfor på ingen måde er tale om undersøgelser uden konsekvenser for det værende, der er undersøgelsens genstand. Det vil i reglen sige, at både kulturanalytikerne og deres opdragsgivere forventer at en undersøgelse kan være med til at forandre hverdagslivet, som det udspiller sig konkret og aktuelt.

Fra denne nye position har kulturanalysen effektivt kunnet gøre krav på en professionel tilværelse uden for de akademiske og museale miljøer, men har i samme bevægelse måttet stifte bekendtskab med en vanskelig udfordring, der er denne artikels omdrejningspunkt: hvordan forener man villigheden til at være med til at se muligheder og skabe forandringer med den respekt og fornemmelse for hverdagens seje strukturer og grundlæggende forskelligheder, der vel nærmest er en kulturvidenskabelig kardinaldyd?³

Ontologiske forstyrrelser som skærpene omstændighed

Udfordringen bliver i særdeleshed vanskelig at håndtere, når kulturanalytikeren, som en konsekvens af sin nye position, befinder sig i den særlige type af situationer, hvor det endnu ikke står klart, hvad det er for en virkelighed, der opereres indenfor. Et godt eksempel på sådan en situation er diskussionen om en københavnsk trængselsring (eller var det en betalingsring?), der rasede i slutningen af 2011. Her var der nok enighed om at være uenige, men ikke tilnærmelsesvis enig-

1 Elgaard Jensen 2012.

2 Her tænker vi på den internationale masteruddannelse Master of Applied Cultural Analysis (MACA), som udbydes i et samarbejde mellem Københavns Universitet og Lunds Universitet, på tiltag som Center for Kulturanalyse ved Københavns Universitet, på tidsskriftet *Journal of Business Anthropology* ved Copenhagen Business School og på de mange konsulentbureauer startet af kulturanalytikere som fx Carlberg/Christensen (se www.facebook.com/carlbergchristensen), Antropologerne (se www.antropologerne.com) og Nueva (se www.nueva.dk).

3 Med "seje strukturer" og "grundlæggende forskelligheder" henviser vi til den skov af kulturteoretiske begreber, som er udviklet til at begribe de forskellige måder, hvorpå hverdagslivet praktiseres. Fire prominente og væsensforskellige eksempler i en kulturanalytisk sammenhæng er Thomas Højrup's 'livsformer' (Højrup 1996), Foucauldiansk diskursanalyse (Foucault 1994), John Laws' 'modes of ordering' (Law 1994) og Bruno Latours 'modes of existence' (Latour 2012).

Foto: Morten Krogh Petersen

hed om, hvad det var, man skulle være uenige om. På overfladen så det måske nogenlunde enkelt ud. I hvert fald blev diskussionen i de afgørende måneder forsøgt reduceret til et spørgsmål om transporttid og produktivitetmæssige gevinster. Dermed var det også overladt til et ret snævert felt af økonomer og trafikforskere at tale på vegne af forslagets ulemper og fordele, alt imens en nogenlunde forudsigelig politisk polemik kunne udfoldede sig om den enkelte bilpendlers mulige (og umulige) tidsmæssige gevinster. Spørgsmålet om trafikregulering i København handlede imidlertid om væsentligt flere ting og havde væsentligt flere partshavere, end det umiddelbart kom til udtryk i debattens slutfase. Lige udenfor rampelyset kæmpede bekymringer om partikelforurening, støjniveauer, CO²-udledning, klimamål, butiksdød, personlig frihed og god opførsel i trafikken om at fastholde trængselsringen som det, Bruno Latour kalder et 'matter of concern'⁴: en mere heterogen og åben historie *ud fra* hvilken, men aldrig *udenfor* hvilken,

4 Latour 2004. Vi oversætter i det følgende et 'matter of concern' til et 'bekymringsobjekt'

der kan gøres krav på relevant og autoritativ viden. Det, de kæmpede om, var med andre ord retten til at 'tælle' som en del af den fællesverden, indenfor hvilken en trængselsrings konsekvenser og potentialer skulle defineres og håndteres. Et kulturanalytisk bidrag ville i sådan en situation ikke kunne undgå at forholde sig til, at selve det mulighedsrum, der skal danne grundlag for at forstå og håndtere problemet, ikke er forhandlet på plads. Sådan er det dog langt fra altid – en pointe vi vil udfolde nedenfor – og det giver derfor mening netop at tale om det som en skærpende omstændighed.

Med referencen til Latours 'bekymringsobjekt' signalerer vi, at vi i denne artikels engagement med det, man kunne kalde en forandringsorienteret kulturanalyse, trækker på det voksende felt af studier indenfor Science and Technology Studies (STS), som beskæftiger sig med, hvordan offentligheder kan skabes og inddrages i håndteringen af komplekse problemstillinger som for eksempel klimaforandringer, fødevarerangel eller den demografiske udvikling. Den væsentligste pointe, som vi tager med os fra disse studier, er, at de pågældende offentligheder ikke synes at være tilstede på forhånd. Offentligheder *skabes* idet, problemstillingerne udfolder sig – for eksempel ved at blive gjort til genstand for brugerdrevne innovationsprojekter, som vi vil se nedenfor – og derved kommer til at angå særlige borgere på særlige måder. Det er denne skelnen, som vi finder analytisk frugtbar i forhold til at være præcise omkring, hvordan forandringsorienterede kulturanalyser arbejder, hvilke effekter de afstedkommer og – ikke mindst – i forhold til at kunne begynde at debattere, hvordan de kan komme til at arbejde bedre.

Erkendelsen af, at der er forskel på som kulturanalytiker at arbejde indenfor et mulighedsrum, som allerede er forhandlet på plads og dermed stabiliseret og så et, som stadig er til forhandling, bliver særligt nødvendig af det forhold, at det i det sidste tilfælde er svært at indkredse, hvad der er den væsentlige bekymring, hvem der udgør den kompetente offentlighed, hvilken form for viden, der skal tillægges autoritet, og hvad der i det hele taget udgør de grundlæggende etiske, teknologiske eller politiske realiteter i sådanne situationer *uden*, at det bliver et partsindlæg. Og det er vores oplevelse, at det ofte er i forbindelse med netop sådanne indkredsningforsøg, at kulturanalysen bliver bedt om at blande sig. Man er der eksempelvis for at få brugerne med om bord eller skabe konsensus blandt borgerne omkring en bestemt løsning. Her piller det kulturanalytiske bidrag altså ikke nødvendigvis ved det mulighedsrum, som allerede er 'klappet af'. Det handler snarere om at finde plads til forskellige interesser indenfor dette rum. Og det er paradoksalt, for det etnografiske arbejde kommer næsten uvægerligt til at bidrage til en *bredere* udfoldelse af den givne problemstilling. Det sker når feltarbejdet tydeliggør, hvem det er, der *på forskellig vis* har *forskellige ting* på spil i forhold til bekymringsobjekterne, og hvad det er for nogle *forskellige* autoritets- og relevanskriterier, man dermed må forvente at skulle forholde sig til.

Nu kan anledningerne til sådan en indblanding selvfølgelig være mange, men i forhold til det konkrete eksempel med trafikregulering i København kunne man for eksempel forestille sig, at invitationen kunne udløses af en demokratisk ambition om mere borgernær planlægning eller et designmæssigt ønske om at levere mere bæredygtige løsninger. I begge tilfælde indebærer det selvfølgelig en interesse for interessenternes syn på problemet og de holdninger, der knytter sig til dem. Det forhindrer dog ikke, at både opdragsgivere og kulturanalytikere i første omgang mener sig sikre på at vide, hvem interessenterne er, og hvad det er for et problem, de interesserer sig for. Men der er ikke altid tale om relativt enkle *uenigheder*⁵ eller misforståelser, der umiddelbart kan opklares, afgøres, eller bringes til at gå op i en højere enhed. Der kan, som i tilfældet med trængselsringen, være tale om *kontroverser*, der, som Tommaso Venturini skriver, ikke umiddelbart kan løses eller afklares, men i første omgang har brug for et forum, hvor de kan udfolde deres kompleksitet:

*Disputes are, by definition, situations where old simplifications are rejected and new simplifications are still to be accepted or imposed. In controversies, actors tend to disagree on pretty much anything, including their disagreement itself. That's why issues are so difficult to solve, because they are impossible to reduce to a single resuming question. Ask any easy question such as "is the world temperature increasing?" and actors will immediately start arguing about what world means (some area of the world? The world average? The surface of the atmosphere? Urban, rural or wild areas?), about what temperature means (how is temperature measured? Which instruments are used? Which temperature scale is to be considered?), and about what increasing means (is temperature augmenting or fluctuating? Can past trends suggest present and future evolution?). The difficulty of controversy is not that actors disagree on answers, but that they cannot even agree on questions.*⁶

Kontroverser er altså ikke så ligetil, fordi de stiller spørgsmålstejn ved en række grundantagelser, som vi normalt ville kunne tage udgangspunkt i og operere efter. De afstedkommer det, som Sarah Whatmore kalder "ontologiske forstyrrelser" – situationer, som hun skriver, "in which the things on which we rely as unexamined parts of the material fabric of our everyday lives become molten".⁷

Dermed er der også tale om situationer, der har konsekvenser for kulturanalysen, fordi de berører selve det 'stof', som hverdagslivet er gjort af. For det ligger jo i kortene på alt det brugerdrevne, det borgerinvolverende, det tværfaglige og det praksisforankrende, at det skal ned og rode i hverdagslivets smeltede grund-

5 'Uenigheder' er vores oversættelse af Venturinis 'disputes', se nedenfor.

6 Venturini 2010, s. 262.

7 Whatmore & Landström 2011, s. 583.

stoffer, tilføje nye komponenter til legeringen, og være med til at udstikke de nye former, hverdagen kan hærde i. Når kulturanalysen inddrages eller kulturanalytiker selv blander sig i forandringsprojekter, så forventes den så at sige at kunne smede, mens jernet er varmt. Enten ved at bringe nogen eller noget i ilden, der ellers ikke ville have været der (for eksempel en praktisk erfaring med bestemte teknologier eller bestemte risici). Eller ved at muliggøre et engagement mellem noget eller nogen, der ellers ikke ville have haft blik for hinandens udgangspunkter eller taget højde for hinandens indsatser i den givne problemstilling (for eksempel ved at iscenesætte en designproces eller organisere et borgermøde). Her antager kulturanalysens forandringspotentialer (eller i hvert fald forventningerne herom) en radikal karakter, da det bliver klart, at den i denne aftapning hverken har meget med kultur eller analyse at gøre i ordenes traditionelle betydninger.

Hvad angår 'det kulturelle', så har forfattere indenfor den materielle semiotik som fx Donna J. Haraway og John Law udviklet den pointe, at 'det sociale' ikke kan forstås som en bestemt del af virkeligheden (i kontrast til for eksempel 'økonomien' eller 'naturen'), men bliver genkendeligt som netop 'det sociale', idet heterogene aktører og entiteter kommer til at stå i bestemte relationer til hinanden (se fx Haraway 1991; Law 1994). Inspireret af den pointe kan man her sige, at 'kultur' ikke kan forstås som en bestemt del af virkeligheden, men snarere som et fænomen der performes i relationer mellem heterogene aktører og entiteter og dermed fremstår og bliver genkendeligt som netop 'kultur'.⁸ Hvad angår det analytiske bliver det meget tydeligt, at der ikke (kun) er tale om 'analyse' forstået som det at undersøge og bestemme en allerede eksisterende helheds bestanddele og disses forhold til hinanden. Der er snarere tale om en form for intervention.⁹ Den forandringsorienterede kulturanalyse kan dermed ses som et indgreb i noget, der ikke i udgangspunktet er åbenlyst 'kulturelt'. Tværtimod, 'det kulturelle', i det omfang det har noget at gøre med en fællesverden, og med de identiteter, der kan forstå sig selv indenfor den, er snarere *effekten af og målet med*, end det er *genstanden for*, det analytiske arbejde. I ontologisk forstyrrede situationer bliver kulturanalysen altså det, Isabelle Stengers kalder 'kosmopolitisk'¹⁰: den påtager sig – mere eller mindre frivilligt, mere eller mindre bevidst – et ansvar for at finde ud af, hvem der konstituerer et 'vi' i forhold til et givet bekymringsobjekt.

I det følgende vil vi gennem eksempler fra to brugerdrevne innovationsprojekter – begge gennemført med deltagelse af konsulentbureauer med kulturanalytiske kompetencer – forsøge at konkretisere, hvad det kan betyde at arbejde midt i, og på sin vis selv bidrage til, en ontologisk forstyrrelse. Med det udgangspunkt

8 Se også Ren & Petersen under udgivelse.

9 Jespersen, Petersen et al. 2012 og Munk & Abrahamsson 2012.

10 Stengers 2005. Stengers begreb 'kosmopolitisk' har mange ligheder med Annemarie Mols 'ontological politics' (Mol 1999), men vi vælger her at bruge Stengers udgave for netop at understrege, at det er en fællesverden, omend en lokal, specifik og midlertidig en af slagsen, der er tale om.

vil vi også diskutere, hvad der sker, når den kontrovers, der bliver udfoldet gennem et stykke etnografisk arbejde, viser sig at gøre det mere kompliceret, snarere end skabe bedre muligheder for, at få et problem til at gå op. Hvad sker der, når omsmeltningen af hverdagslivet udløser uventede, eksplosive gasarter og skaber ravage i støberiet?

Er affald altid bare affald?

I det ene af projekterne undersøgte et konsulentbureau med kulturanalytiske kompetencer affaldshåndtering, som den udfoldede sig i et lokalområde.¹¹ Undersøgelsen havde til formål at identificere de forandringer, der skulle til i lige netop den praksis, hvis der i det pågældende lokalområde skulle kunne etableres det, projektet kaldte et ”brugerdrevent 2. generations bioethanolanlæg”. En af projektets virksomhedspartnere skulle udvikle og producere den teknologi, der kunne omdanne organisk affald til bioethanol. Konsulentbureauet tog afsæt i denne virksomhedspartners indledende udmelding om, at teknologien var på plads. Med det mente virksomheden, at teknologien godt kunne håndtere organisk affald indeholdende små mængder uorganisk affald. Konsulentbureauet skulle derfor ’blot’ finde ud af, hvor meget organisk affald der fandtes i bioethanolanlæggets lokalområde, hvordan det kunne sorteres på en måde, så der ikke gemte sig for mange rester af uorganisk affald i det, og hvordan det organiske affald kunne transporteres til anlægget.

For at finde svar på de spørgsmål gennemførte konsulentbureauet et omfattende etnografisk feltarbejde blandt et udvalg af lokalområdets offentlige institutioner, private virksomheder og private husholdninger. Gennem det forsøgte man at opspore og beskrive, hvordan disse håndterede deres affald i dag og hvordan, dette kunne ændres, så bioethanolanlægget kunne gøre brug af affaldet.

11 Den følgende fremstilling af projektet bygger på et omfattende empiriske materiale – fx fotografier, videoer og interviewciter – fremstillet af konsulentbureauet om projektet og dets proces og stillet til vores rådighed. Derudover blev der på baggrund af en præliminær analyse af dette materiale gennemført et kvalitativt interview af to timers varighed med de af konsulentbureauets medarbejdere, som bidrog til projektet. Interviewet blev gennemført hos konsulentbureauet den 24. februar 2011 og var af to timers varighed. Man kan naturligvis spørge, om ikke dette etnografiske feltarbejde aktiverede en kontrovers. For nu må svaret være nej. I tråd med nærværende artikels performative analytiske tilhørsforhold forstår vi den analyse, som fremlægges her og det feltarbejde, som er blevet gennemført, som en indgriben i verden, men denne indgriben har (endnu ikke) givet anledning til, at en kontrovers er blevet aktiveret. Inspireret af Venturini kan man sige, at vi er i en situation, hvor gamle simplificeringer af, hvad kulturanalysen er og kan, afvises, og hvor ny simplificeringer, som vi tilbyder her, stadig mangler at bliver accepteret eller implementeret. Det kulturanalytiske arbejde, som fremlægges her, kan altså – forhåbentligt – aktivere en uenighed, men er endnu ikke i nærheden af at udfolde en kontrovers. Dette gælder også for det næste eksempel.

Konsulentbureauet var entusiastisk omkring projektet, og det er måske ikke så underligt, da ingen umiddelbart synes at kunne have noget imod, at affald omdannes til energi. Denne entusiasme hvilede dermed på den præmis, at konsulentbureauet arbejdede *indenfor* et allerede udfoldet mulighedsrum, og opgaven dermed blot var at få tingene til at gå op på en måde, så bioethanolanlægget kunne blive til gavn for alle. Præmissen holdt også delvist stik. Under konsulentbureauets feltarbejde viste det sig fx, at de lokale borgere var sig bevidste om virksomhedspartnerens tidligere, mislykkede forsøg på at etablere et bioethanolanlæg i lokalområdet. Hvorfor skulle det lykkes nu?, spurgte de. Et andet eksempel er, at et biogasanlæg tidligere havde været under etablering i lokalområdet. Et biogasanlæg lugter. Det gør et bioethanolanlæg ikke. Borgerne forvekslede dog de to og stillede sig skeptiske overfor, hvorvidt det nye anlæg nu også virkelig var lugtfrit.

For begge disse misforståelser, der blev opsporet gennem feltarbejdet, gælder det, at en relativ simpel interessentanalyse og en efterfølgende kommunikationsindsats sandsynligvis ville have kunnet afhjælpe dem. Dermed gør de heller ikke, at projektet her kan siges at have aktiveret eller være blevet hvirvlet ind i en kontrovers, som begrebet defineres af Venturini. Dette ændrede sig dog, da konsulentbureauet definerede og inddrog renovationsfirmaer som en af det kommende bioethanolanlægs brugergrupper. Renovationsfirmaerne var egentligt positive overfor projektet og dets grønne profil, men for dem var der også penge i den eksisterende måde at indsamle, håndtere og transportere affald. Renovationsfirmaernes indtægtskilde var stabil, så længe der ikke blev ændret afgørende ved den eksisterende 'affaldsinfrastruktur'. Det var dog netop en sådan ændring, projektet ønskede. Her pillede projektet altså afgørende ved det mulighedsrum, affaldshåndtering udfoldede sig indenfor.

Konsulentfirmaet overvejede fx at teste, hvordan en ekstra affaldsspand til organisk affald skulle være designet. Ville en sådan ekstra affaldsspand – for renovationsfirmaerne – betyde udgifter til opgradering af deres eksisterende vognpark? Ville projektet overordnet set betyde mindre affald at indsamle, håndtere og transportere? Ville virksomheder, offentlige organisationer og borgere blive grebet af muligheden for rent faktisk at praktisere 'det grønne' og selv begynde at transportere deres organiske affald til bioethanolanlægget? Med inddragelsen af renovationsfirmaerne udspiller der sig altså en strukturel modstand, som ikke ville kunne overkommes via fx den rette kommunikationsindsats. Konsulentbureauets feltarbejde aktiverede affald og affaldshåndtering som en kontrovers, da det gennem det viste sig, at for renovationsfirmaerne handlede problemet kun delvist om, hvordan der kunne etableres mere grønne praksisser. For renovationsfirmaerne var problemet også, hvordan deres indtægtskilde, som var forankret i den nuværende affaldsinfrastruktur, kunne sikres. Her konstituerede projektet en risiko. Med dets idé om en ekstra skraldespand og med dets forsøg på at redefinere affald fra at være noget, alle gerne vil af med lettest muligt til at være noget,

nogle har brug for til miljørigtig energiproduktion greb projektet ind i den eksisterende affaldsinfrastruktur og dermed i renovationsfirmaets eksistensbetingelser. Konsulentbureauet havde vanskeligt ved at håndtere, at affald på den måde udfoldede sig som en kontrovers. Projektet skulle dog gøres færdigt indenfor dets rammer, så konsulentbureauet valgte at ty til nogle "crazy ideas", som det havde formuleret forud for feltarbejdet. En af konsulenterne forklarede:

Når man har været ude at snakke med folk, så er det bare sådan – så er man helt færdig... Man er helt plasteret til med information, og det er skide svært at komme videre derfra, hvor man er helt dækket til med data. Man skal bare ud af det for at komme frem til noget løsningsorienteret. Den operation, man skal lave, den er vanskelig. Altså, at man går fra en masse data, som man har, og en masse forskellige former for interesser og forviklinger og hvad, man ellers har, til så lige pludselig at skulle være kreativ. Det kan være lidt anspændt. Og så var det bare, vi fandt ud af, at... For ligesom at få hul på det, så lad os vende tilbage til de her crazy ideas, ikke? Og det hjalp faktisk på at komme ind i den der [løsningsorienterede] måde at tænke på igen.

Eksemplet her viser altså ikke blot, hvordan kulturanalysen – i dette tilfælde util-sigtet – kan aktivere kontroverser, men også at kulturanalysen ofte ikke kan nøjes med at konstatere denne kontrovers og beskrive den i al i al sin kompleksitet. Den skal også udvikle løsninger, som uvægerligt vil gribe ind i kompleksiteten. Det samme gør sig gældende i det næste eksempel, hvor det involverede konsulentbureau også gerne vil forandring, men gennem sit feltarbejde aktiverer en kontrovers og bliver usikker på, hvad der konstituerer en ønskværdig indgriben i denne.

Er selvhjælp altid godt?

Det andet projekt havde til formål at udvikle nye typer af baderum til borgere med funktionsnedsættelser.¹² Konsulentbureauet gennemførte derfor et større etnografisk feltarbejde, som skulle afdække, hvordan personlig hygiejne udfoldede sig i de eksisterende baderum. Udover konsulentbureauet involverede projektet kommuner, private virksomheder og forskningsinstitutioner.

Projektet beskrev sin grundlæggende præmis således:

12 Den følgende fremstilling af projektet er funderet på dokumenter produceret af projektet selv og stillet til vores rådighed og på et kvalitativt interview, der blev gennemført med konsulentbureauets ejer, som var den eneste konsulent fra bureauet, som arbejdede på projektet. Interviewet blev gennemført hos konsulentbureauet den 7. februar 2012 og var af halvanden times varighed.

Projektets udgangspunkt er, at enhver borger ønsker selvstændigt at kunne varetage de mest betydningsfulde aktiviteter i hverdagen, hvilket er centralt for oplevelsen af at være en ligeværdig borger og skabelsen af en positiv social identitet. Denne oplevelse af selvstændighed og accept fra omgivelserne styrkes ved integrering af design og teknologi, som understøtter den enkeltes handlemuligheder, frihed til at tage vare på sig selv og leve eget liv. Samtidigt har det den samfundsøkonomiske effekt, at det sparer offentlige ressourcer, øger arbejdsglæden for plejepersonalet og giver mere trygge og tilfredse pårørende.¹³

Projektets grundlæggende præmis var altså, at en række meget forskellige og allerede identificerede behov – borgere med funktionsnedsættelsers behov for selvstændighed, offentlige serviceleverandørers behov for besparelser, plejepersonalets behov for øget arbejdsglæde og pårørendes behov for tryghed – kunne tilfredsstilles, hvis det rette design og den rette teknologi blev udviklet og implementeret. To sider længere inde i rapporten påpeges det yderligere, at det var projektets overbevisning, at det kunne ”danne grundlag for et nyt samfundsøkonomisk vækstpotentialer”¹⁴. Det ville projektet gøre ved at skabe et nationalt, men potentielt også internationalt, marked, hvorpå de virksomheder, som producerer de baderumsdesigns og –teknologier, der kan få ovennævnte behov til at gå op i en højere enhed, kunne afsætte deres varer.

Det viste det sig dog hurtigt, at denne præmis om, at alt kan komme til at gå op til alles bedste, var langt fra at være ukontroversiel. Af projektets slutrapport fremgår det, at virksomhederne var svære at involvere i projektet, særligt i dets opstartsfasen. Ifølge slutrapporten mente virksomhedspartnerne, at projektet var ”for teoretisk.”¹⁵ I interviewet spurgte vi, hvad det betød. Vi spurgte konsulenten, om hun kunne give os et konkret eksempel på, hvad det betød, at projektet var for teoretisk for virksomheder. Hun svarede, at det nok handlede om, at de i projektet kom til at diskutere nogle ”store samfundsspørgsmål”:

Jamen, vi skulle indkredse, hvad det var, vi skulle. Altså, vi skulle prioritere, hvilke typer af borgere og brugere, vi skulle fokusere på og... Og så må man jo sige, at de her projekter, som handler om nogle store samfundsspørgsmål, altså... Der ligger også nogle etiske overvejelser. Der ligger et spørgsmål: hvordan ser vi på den gode alderdom? Der ligger en masse overvejelser omkring det, og dem skal man på en eller anden måde... Dem er man faktisk lidt nød til at skære fra. Altså, fordi... Det var implicit i det her projekt, at selvhjælp er godt!

13 Baderum for alle 2009, s. 4.

14 Baderum for alle 2009, s. 6.

15 Baderum for alle 2011, s. 10, 27.

”At selvhjælp er godt,” var det kardinalpunkt, som fik projektet og dets mange forskellige typer af engagement i de praksisser, hvori personlig hygiejne blandt borgere med funktionsnedsættelser udfolder sig, til at gå op. Og det var det kardinalpunkt, konsulenten stillede spørgsmålstejn ved under interviewet. Det gjorde hun, fordi hun under sit feltarbejde oplevede, at både borgere med funktionsnedsættelser og plejepersonale ikke var umiddelbart begejstrede for de prototyper til nye baderumsdesign og –teknologier, projektet havde udviklet. ”De ville ikke have sådan et monstrum ind på deres badeværelser,” fortæller konsulenten. Det kan selvfølgelig være, der vitterligt var tale om et monstrum, som brugerne blot skulle vænne sig til, men konsulenten pegede på, at nogle borgerne var bange for at miste den menneskelige kontakt til plejepersonalet, mens dele af plejepersonalet måske var bange for at miste en central del af deres faglighed, som netop er menneskelig kontakt med plejekrævende. Igen var der altså ikke tale om misforståelser eller fejlindtryk, som kunne kommunikeres væk, men om en mere strukturel modstand. Feltarbejdet aktiverede personlig hygiejne blandt borgere med funktionsnedsættelser som en kontrovers ved at opfange denne strukturelle modstand, og det placerede konsulentbureauet *midt i* og ikke udenfor denne kontrovers.

Den kulturanalytiske udfordring

For begge projekter gælder det altså, at de via det praktiske feltarbejde *aktiverer* kontroverser. De blander sig ikke bare i dem, de bliver medproducenter af dem. Forslaget om en ekstra skraldespand skaber på sin vis nogle nye potentielle brugere, der gennem interventionen bliver klar over deres andel i et bestemt bekymringsobjekt. Det samme gælder forslagene om nye baderumsteknologier, der griber ind i den måde både de funktionsnedsatte borgere og det plejepersonale, der skal tage sig af dem, har noget på spil i forholdet til spørgsmålet om det gode liv med funktionsnedsættelser. Det giver ikke rigtigt mening at tale om, at der i disse tilfælde *på forhånd* findes veldefinerede interesser, der uden videre komplikationer kan engageres og inddrages. Ved at gå etnografisk til værks kommer projekterne altså ikke bare ud til nogle brugere og borgere ’af kød og blod’ – de kommer i lag med noget væsentligt mere heterogent. Når de hypotetisk piller ved den eksisterende affaldsinfrastruktur eller de eksisterende baderum, så piller de også ved dem, der forlader sig på den som en uartikuleret del af deres hverdagsliv. Der er med andre ord tale om brugere og borgere af langt mere end kød og blod. Der er tale om brugere og borgere, der er muliggjort og konstitueret af de teknologier og de politikere, der hvirvles op i projekternes ontologiske smeltediger som et led i den kulturanalytiske intervention. ”Issues”, skriver Noortje Marres lidt forførende og sloganagtigt, ”spark a public into being”, og jo grundigere

det etnografiske arbejde gøres, kunne vi tilføje, jo flere gnister kan der slås. Det er det, vi ser som den centrale udfordring for en kulturanalyse, som der på godt og ondt *samarbejder* med en heterogen gruppe af partnere¹⁶: det er svært at arbejde indenfor rammerne af et veldefineret mulighedsrum, når en hyppig konsekvens af at arbejde med den værktøjskasse, man nu engang har med sig som kulturanalytiker, er, at dette mulighedsrum bliver udfordret og søgt udvidet.

Konklusion

Hvem konstituerer et 'vi' i forhold til en given problemstilling? I denne artikel har vi forsøgt at demonstrere, hvordan det spørgsmål både udløser kulturanalytiske invitationer og udfordringer. Invitationer, fordi virksomheder og offentlige institutioner har vist stigende interesse for at inddrage brugere og borgere i deres projekter. Kulturanalysen er her blevet kørt i stilling som kompetencen til at svare på, hvem projekterne angår, og hvordan man forankrer projekterne i disse menneskers hverdagsliv. Det var netop det, der var årsagen til, at konsulenterne blev inviteret indenfor både i implementeringen af det nye 2. generations bioethanolanlæg og i udviklingen af de nye baderum for borgere med funktionsnedsættelser. Udfordringer, fordi det viste sig, i disse tilfælde, at spørgsmålet om, hvem 'vi' er, ikke kan isoleres fra spørgsmålet om, hvad dette 'vi' har på spil i forhold til projektet og de problemstillinger, det adresser og forsøger at finde løsninger på.

Kulturanalysen kommer til kort, hvis den har accepteret invitationen på den præmis, at det allerede er afgjort, hvilket mulighedsrum projektet og dets problemer kan udfolde sig indenfor. Det bliver klart, når det viser sig, at borgere med funktionsnedsættelser ikke nødvendigvis forstår de nye baderum som en hjælp til at blive mere selvhjulpne, men snarere som en trussel mod deres daglige kontakt med plejepersonalet. Og det bliver klart, når det viser sig, at det organiske affald, som det nye bioethanolanlæg kan omdanne til energi, ikke blot er i overskud, men faktisk indgår i en eksisterende affaldsinfrastruktur, der udgør indtægtskilden for en del af projektets partnere. For renovationsfirmaerne er problemet kun delvist: hvordan får vi skabt mere grønne praksisser? Det er også: hvordan sikrer vi affald som vores indtægtskilde? Her udgør de nye affaldsspande, som måske

16 Det skal understreges, at vi her ikke forsøger at lave et (i vores øjne kunstigt og ufrugtbart) skel mellem en akademisk og en anvendt kulturanalyse. Der er en generel og forskningspolitisk understøttet tendens til, at kulturanalysen – og mange andre humanistiske og socialvidenskabelige discipliner – arbejder mere og mere direkte sammen med snart sagt alle typer af partnere. Den relevante forskel er altså i dette tilfælde ikke mellem en akademisk og en anvendt kulturanalyse, men mellem en kulturanalyse som gennemføres og diskuteres primært indenfor egne rækker og så en (forandringsorienteret) kulturanalyse, der har et samarbejde med og en effekt i forhold til en gruppe eksterne partnere som sit *raison d'être*.

kræver nye typer af skraldebiler og indebærer muligheden for mindre affald at transportere, en klar risiko.

I begge tilfælde kommer en sådan udfoldelse af bekymringsobjektet på tværs af de grundpræmisser, kulturanalysen enten har formuleret for sig selv (som det var tilfældet med bioethanolanlægget) eller arbejder under (som det var tilfældet med baderommene). Konsulentbureauerne bliver sig nemlig smerteligt bevidste om, at det forandringspotentiale, der forventes at ligge i at engagere projekternes offentligheder, ikke forventes at vedrøre de på forhånd givne definitioner af, hvad der er væsentligt og relevant for projekterne at adressere. Projekterne synes at tage for givet, at spørgsmålet om, hvem brugerne eller borgerne er, spørgsmålet om, hvem 'vi' er, kan besvares forud for projekterne. Spørgsmålet om, hvem 'vi' er, begrænses derved til at finde svar i en forestilling om, at når bevidstheden om grundpræmisserne indfinder sig (hvilket groft sagt vil sige: når brugerne bliver klar over, at de kan være med til at skabe en grønnere affaldshåndtering eller en mere selvkørende pleje af borgere med funktionsnedsættelser) så kan 'vi' også få det hele til at gå op i skøn og produktiv samdrægtighed. Spørgsmålet stilles således ikke med det udgangspunkt, at et svar først fremkommer, når det gennem det etnografiske arbejde bliver mere end tydeligt, hvem projekterne egentligt angår og hvordan. Dermed tager projekterne heller ikke til indtægt, at sådanne svar kan risikere at pille ved det, der på forhånd antages at være projekternes grundlæggende etiske, politiske, teknologiske etc. præmisser.

Hvis vi vender tilbage til de ontologiske forstyrrelser og metaforen om det smeltede hverdagsliv, så kan man sige, at projekter forventer at kulturanalysen tilføjer nye grundstoffer til legeringen. Det sker i håbet om, at det endelige produkt vil holde længere eller have en mere tiltalende glans, end det ellers ville have gjort, men at det gøres ud fra den overbevisning, at støbeformen trods alt ligger fast. Der tages ikke højde for, at nye legeringer kan have egenskaber, der nødvendiggør en fundamental omformning af den *ting*¹⁷, der støbes. Der tages ikke højde for, at de ofte upåagtede stoffer, som hverdagslivet også er gjort af, kan være *politiske*¹⁸. De udgør langt fra altid en medgørlig og foranderlig ressource, der står til rådighed for udbredelsen af projektets agenda. Det kan næppe komme bag på en kulturanalytiker, at der er seje strukturer, eller at der en materialitet, der yder modstand og arter sig, men det kan være svært at håndtere, når udgangspunktet for en analyse er, at der skal skabes forandring i en hverdagspraksis, hvor status quo ikke er en mulighed. Det, der gør interventionen særlig besværlig, synes altså at være det forhold, at kulturanalysen på den ene side må gå agnostisk til værks og bringe det upåagtede hverdagsliv, med alt hvad det indebærer, til

17 Her trækker vi på Latour: "A thing is, in one sense, an object out there and, in another sense, an issue very much in there, at any rate, a gathering" (Latour 2004, s. 233).

18 Se Braun & Whatmore 2010 og de idéer om "political matter" og "the stuff of politics", der udfoldes der.

smeltediglen, mens den på den anden side, og netop fordi den gør dette så effektivt, aktiverer nogle kontroverser, der komplicerer den vej til forandring, der ellers var udstukket.

Problemstillingen kunne måske umiddelbart lyde som en, man skal skynde sig at komme ud af. Vores afsluttende pointe er dog tværtimod, at kulturanalysen netop har ressourcerne til at være med til at udfolde de mange, store forandringsprojekter indenfor velfærd, teknologi, bæredygtighed etc. som de kontroverser, de er. Det kan og bør den gøre, både for at påpege, at der ganske enkelt ikke – eller i hvert fald meget sjældent – findes 'quick fixes', men også for at vise, hvordan der ofte – hvis ikke altid – kan findes løsninger. Det kan kulturanalysen forhåbentligt bruge konstruktivt i fremtidige samarbejder med både de måske lidt for forandringsivrige og de måske lidt for forandringsangste.

Litteraturliste

- Braun, Bruce og Sarah. J. Whatmore 2010: *Political Matter: Technoscience, Democracy, and Public Life*. Minneapolis, USA: University of Minnesota Press.
- Elgaard Jensen, Torben 2012: "Intervention by Invitation: New Concerns and New Versions of the User in STS." *Science Studies* 25(1), 13-36.
- Foucault, Michel 1994: *Overvågning og straf: Det moderne fængsels historie*. København: Det Lille Forlag.
- Haraway, Donna J. 1991: "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective." I: D. J. Haraway (red.): *Simians, Cyborgs, and Women: the Reinvention of Nature*, New York: Routledge, 183-201.
- Højrup, Thomas 1995: *Omkring livsformsanalysens udvikling*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Jespersen, Astrid Pernille, Morten Krogh Petersen, et al. 2012: "Guest Editorial: Cultural Analysis as Intervention." *Science Studies* 25(1), 3-12.
- Latour, Bruno 2004: "Why Has Critique Run out of Steam? From Matters of Fact to Matters of Concern." *Critical Inquiry* 30, 225-248.
- Latour, Bruno 2012: *Enquête sur les modes d'existence: Une anthropologie des Modernes*. Paris: Decouvertes
- Law, John 1994: *Organizing Modernity*. Oxford: Blackwell.
- Mol, Annemarie 1999: "Ontological Politics: A Word and Some Questions." I: John Law og John Hassard (red.): *Actor Network Theory and After*, Oxford: Blackwell Publishers, 74-89.

- Munk, Anders Kristian og Sebastian Abrahamsson 2012: "Empiricist Interventions: Strategy and Tactics on the Ontopolitical Battlefield." *Science Studies* 25(1), 52-70.
- Ren, Carina og Morten Krogh Petersen under udgivelse: "The Study of Culture at the Intersection of Actor-Network Theory and Ethnology." *Ethnologia Europaea*.
- Stengers, Isabelle 2005: "The Cosmopolitical Proposal." I: Bruno Latour og Peter Weibel (red.): *Making Things Public: Atmospheres of Democracy*, Cambridge, MA: MIT Press, 995-1003.
- Venturini, Tommaso 2010: "Diving in Magma: How to Explore Controversies with Actor-Network Theory." *Public Understanding of Science* 19(3), 258-273.
- Whatmore, Sarah. J. og Catharina Landström 2011: "Flood apprentices: an exercise in making things public." *Economy and Society* 40(4), 582-610.

In vogue: the new everyday of cultural analysis

Based on two examples from user-driven innovation projects, we discuss what it means to undertake cultural analysis when the task is to change practices of everyday life. Whether it is about new garbage bins or new bathrooms, the examples enable us to demonstrate how and why companies and public-sector institutions are increasingly inviting cultural analysts to contribute to their work. At the same time, the examples allow us to illustrate some of the difficulties that cultural analysts experience when they – in the name of change – begin to scrutinise and ‘stir up’ the practices of everyday life; for instance, by studying how citizens with disabilities handle garbage and personal hygiene. What happens, we ask, when cultural analysis is called upon to inform the ways in which such complex practices might change? Through our two examples, we show how the difficulty relates to balancing a desire for change with a respect for the durable structures and fundamental differences of everyday life. One of the main objectives of cultural analysis is to identify and describe such structures and differences, and then to bring our insights to the attention of various stakeholders. As a result, cultural analysis – often via ethnographic fieldwork – brings citizens and users into being. This cannot always be fitted into the predefined range of possibilities that many change-oriented projects – consciously or unconsciously – operate within.